

УДК 336.17:330.40

Забезпечення ефективності діяльності банків України в умовах фінансової нестабільності

Коваленко В.В.

доктор економічних наук,
професор кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

Берновська Г.А.

магістр з банківської справи
Одеського національного економічного університету

У статті розглянуто основні положення забезпечення ефективності діяльності банків в умовах фінансової нестабільності. Визначено основні методи проведення оцінювання рівня ефективності банків, а також чинники, що негативно впливають на рівень ефективності діяльності банків. Зроблено висновок про необхідність трансформації основних постулатів ведення банківського бізнесу.

Ключові слова: ефективність банківської діяльності, рентабельність банку, іноземний капітал, фінансова нестабільність.

Kovalenko V.V., Bernovskaya A.A. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены основные положения обеспечения эффективности деятельности банков в условиях финансовой нестабильности. Определены основные методы проведения оценки уровня эффективности банков, а также факторы, которые негативно влияют на уровень эффективности деятельности банков. Сделан вывод о необходимости трансформации основных постулатов ведения банковского бизнеса.

Ключевые слова: эффективность банковской деятельности, рентабельность банка, иностранный капитал, финансовая нестабильность.

Kovalenko V.V., Bernovskaya G.A. SUPPORT EFFICIENCY OF THE BANK UKRAINE UNDER FINANCIAL INSTABILITY

In the article is discusses the basic provisions ensuring the performance of banks in terms of financial instability. The basic methods of evaluation of the efficiency of banks. Factors that negatively affect the efficiency of banks. The conclusion about the need to transform the basic tenets of the banking business.

Keywords: efficiency of banking, bank profitability, foreign capital, financial instability.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останні події, які відбуваються на фінансовому ринку України, засвідчили, що його головний сегмент – банківський сектор – перебуває у стадії ремісії. Етап «очищення» банківського сектору від неплатоспроможних банків майже минув, але продовжується дія наслідків кризи 2008–2009 рр.

Зміни, що відбуваються останнім часом в економічній системі країни, кардинально впливають на напрями та темпи розвитку банківської системи [1, с. 141]. Основні чинники, що викликають дисбаланси в економіці України: скорочення реального сектору економіки; прискорення інфляції, що призвело до зниження доходів населення та споживання в реальному вимірі; зростання частини відтоку коштів з економіки України на оборону; розвиток фінансового сектору, що супроводжується стрімким зменшенням банків, скорочен-

ням депозитної бази та пропозиції кредитів; у 2015 р. знос капіталу перевищив інвестиції; заощадження зосереджені у фінансових установах, уряді та в домашніх господарствах; сировинна орієнтація промислового виробництва; підвищена вразливість до макроекономічних шоків; «хронічні» платіжні дисбаланси; імпортозалежність.

Отже, виникає потреба у визначенні підходів до оцінки важливих аспектів функціонування банків у нових конкурентних умовах із точки зору виявлення взаємозв'язків та взаємозалежностей між чинниками, які визначають економічну ефективність банківської діяльності, та методів її оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань економічної ефективності приділено увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі економічної теорії, банківської справи, аналізу банківської

діяльності. Авторами цих досліджень є такі вчені: Р. Акофф [2], А. Буряк [3], Н. Гайлако [4], І. Івасів [5], Т. Погорелова [6], П. Роуз [7], А. Томпсон [8], Д. Шараєвський [9], О. Шевчук та багато інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Поряд із цим залишається актуальним питанням систематизація підходів до забезпечення ефективності діяльності банків в умовах загострення кризових явищ в економіці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність діяльності банків визначається передусім спроможністю виконувати покладені на них функції.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», банки – це юридичні особи, які на підставі ліцензії Національного банку України мають виняткове право здійснювати такі операції: залучати у вклади грошові кошти фізичних і юридичних осіб, розміщувати зазначені кошти від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкривати і вести банківські рахунки фізичних та юридичних осіб [11].

Відповідно до представленого визначення, функції що виконує банк, такі:

– посередницька функція – посередництво в кредиті, яке здійснюється шляхом перерозподілу коштів, що тимчасово вивільняються в процесі кругообігу фондів підприємств і грошових доходів приватних осіб;

– функція стимулювання нагромаджень у господарстві. Виступаючи на фінансовому ринку з попитом на кредитні ресурси, банки мобілізують наявні в господарстві заощадження, створюючи стимули до нагромадження коштів, які, своєю чергою, формуються на основі гнучкої депозитної політики банків;

– посередництво в платежах між окремими самостійними суб'єктами;

– посередництво в операціях із цінними паперами. Банки мають право виступати як інвестиційні інститути, що можуть здійснювати діяльність на ринку цінних паперів як посередника; інвестиційного консультанта; інвестиційної компанії та інвестиційного фонду;

– функція довіреної особи для виконання різноманітних операцій для своїх індивідуальних і корпоративних клієнтів [11; 12, с. 55].

Головною з представлених функцій є функція фінансового посередництва. Банки виступають посередниками між власниками тимчасово вільних коштів та тими, хто їх потребує. Таким чином відбувається трансформація недієвого капіталу в грошовій формі у функціонуючий капітал у грошовій формі. Саме від ефективності такої трансформації багато в чому залежать безперервність функціонування економіки та темпи економічного зростання.

Автори статті погоджуються з думкою Н.Р. Галайко, що в сучасних умовах становлення і розвитку банківської системи України одним із найважливіших методів управління банком є вироблення стратегії забезпечення ефективності банківської діяльності, що дає можливість банку стабільно зростати, реалізувати всі наявні можливості і виступає одним з основних факторів успіху функціонування банківської установи [4, с. 134].

На нашу думку, ефективність діяльності банків слід розглядати через сукупність цілей, дій, спрямованих на ефективну роботу банківської установи через координацію та ефективне використання ресурсів, а також вибір максимально дієвих методів та способів її забезпечення за повноцінної реалізації функцій, покладених на банки.

Таблиця 1

Характеристика методів оцінювання ефективності діяльності банків

№ пор.	Метод оцінювання	Характеристика методу
1.	Метод коефіцієнтів	розрахунок часткових та загальних показників ефективності банків; аналіз структури банківських ресурсів та фінансових результатів; аналіз інтенсивності динаміки банківських ресурсів та фінансових результатів; аналіз тенденцій розвитку банківської системи; модель Дюпона
2.	Методи вимірювання взаємозв'язків	балансовий, індексний, метод рангових кореляцій, кореляційно-регресійний аналіз та ін.
3.	Багатовимірні статистичні методи	таксономічний аналіз, метод головних компонент, кластерний аналіз та ін.

До основних чинників, які спричиняють негативний вплив на рівень ефективності діяльності вітчизняних банків, слід віднести: макроекономічні умови розвитку реального сектору економіки; перегляд стандартів банківського капіталу (Базель III), підвищення вимог до банків, криза на кредитних ринках, обмежені можливості отримання прибутку та поширення процесів злиття і поглинань; створення банками філій за кордоном, що призводить до посилення конкуренції; втрату довіри потенційних споживачів банківських продуктів до банків; інституційну невизначеність банківського сектору; низьку капіталізацію банків [1, с. 141; 3, с. 61; 10, с. 50–51].

Слід зазначити, що для оцінювання ефективності діяльності банків України нині використовують як традиційні, так і нетрадиційні методи (табл. 1).

На рівень ефективності банків впливає структура власності в банківському секторі, основні зміни в операційній діяльності, питома вага банків на ринку депозитів, капіталізація банків. При цьому слід зазначити, що у більшості країн Центральної та Східної Європи найбільші позиції у банківських системах займають банки з іноземною участю, тому фактори, що розглядаються, у національних банківських системах відповідної держави врешті-решт визначаються банками з іноземним капіталом та характером їх розвитку [1, с. 142].

Як свідчать дані рис. 1, за зменшення кількості банків України, які станом на 01.09.2016

становлять 100 одиниць, частка іноземного капіталу у статутному має тенденцію до зростання та на аналізовану дату становила 53,3%.

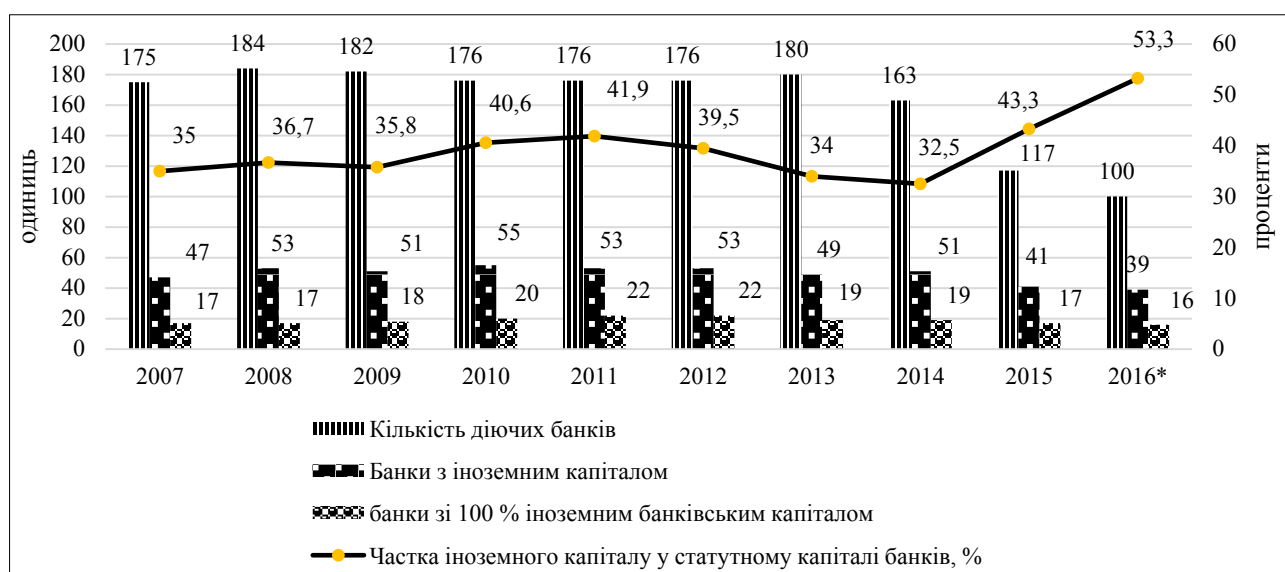
У цілому показники, що характеризують ефективність діяльності банків України, можна класифікувати за двома рівнями, а саме:

- показники операційної ефективності: відношення величини витрат до величини доходів за відповідний період; відношення величини витрат до середньорічної величини активів; щорічна динаміка величини витрат; відношення комісійного доходу до середньорічної величини активів; відношення процентного доходу до середньорічної величини активів;

- показники рентабельності: рентабельність чистого прибутку; рентабельність власного капіталу; рентабельність активів; загальна рентабельність.

Розрахунки технічних показників дають уявлення про кількісні параметри, які застосовуються для оцінки ефективності діяльності (табл. 2).

Як свідчать дані табл. 2, показники операційної ефективності банків України демонструють неефективність діяльності. Зокрема, негативної тенденції набуває збільшення витрат на проведення активних операцій. Дохідність операцій, що приносять процентний дохід, знижується, про що свідчить показник співвідношення процентного доходу до середньорічної величини активів (показники розглядалися порівняно з 2015 р., оскільки 2016 р. – тільки за півроку).

* – станом на 01.09.2016

Рис. 1. Динаміка кількісної характеристики банків України за період 2007–2016 рр.

Джерело: розраховано авторами за матеріалами [13]

Рентабельність на відміну від прибутку більш повно відображає кінцеві результати діяльності і показує співвідношення економічного ефекту із залученими та розміщеними ресурсами банку (рис. 2).

Як свідчать дані рис. 2, діяльність банків України відзначається збитковістю та неефективністю діяльності. Найбільш піковим періодом є 2015 р., коли збиток по банківській системі України досяг 66 600 млн. грн. Значного занепокоєння викликає показник рентабельності капіталу банків, який у 2015 р. досяг 51,91%. Хоча якщо розглядати результативність діяльності банків України, то зазначений показник майже за півроку 2016 р. знизився до -7,48%.

У цілому можна зазначити, що фінансова сфера, і банківський сектор зокрема, мають стратегічне значення у розвитку економіки, тому втрата можливостей національних учасників впливати на характер їх розвитку зна-

чною мірою може призвести до втрати державою міцних каналів, які здатні укріпити економіку та забезпечити її ефективну участь у глобальних процесах.

Висновки з цього дослідження. Проведений аналіз ефективності діяльності банків України дає підстави стверджувати про те, що крім проблемності функціонування банків, на їх ефективність впливає зовнішнє оточення, зокрема соціальна захищеність суб'єктів домашніх господарств, ділові очікування суб'єктів економічної діяльності, поведінка регулюючих органів влади до розвитку банківського сектору економіки.

Прогресивним інструментом стратегії ефективного функціонування банків України є стрес-тестування, на підставі якого виявляються особливо вразливі місця окремих сфер діяльності та оцінюється вразливість банків у стресових ситуаціях унаслідок істотного погіршення зовнішніх та внутріш-

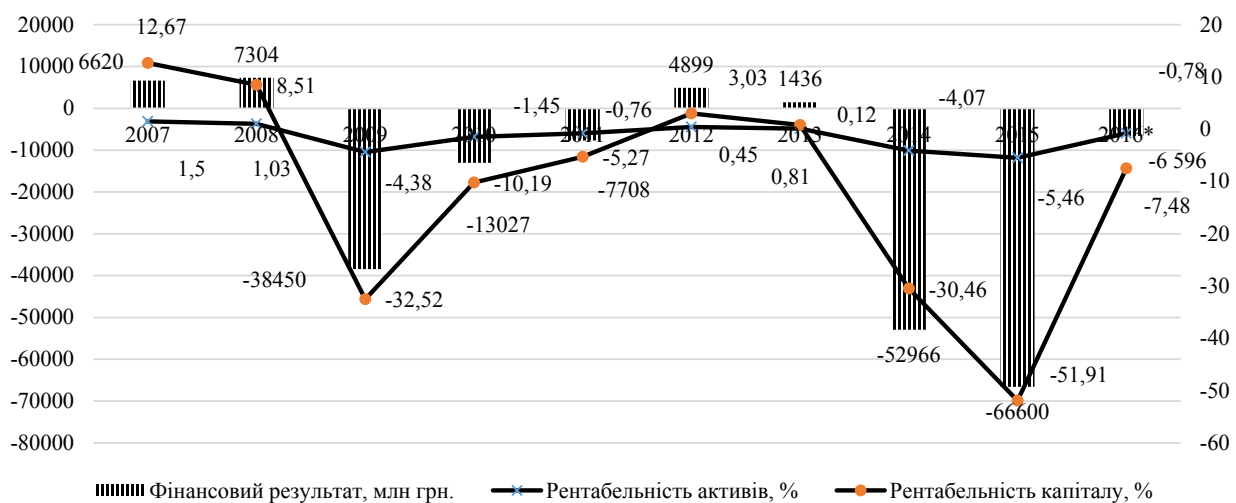
Таблиця 2

Показники операційної ефективності банків України за 2010–2016* рр., %

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Відношення величини витрат до величини доходів	105,40	96,74	99,15	125,20	133,43	105,19
Відношення величини витрат до середньорічної величини активів	14,27	12,91	13,10	19,98	16,91	8,28
Відношення комісійного доходу до середньорічної величини активів	1,75	1,64	1,20	0,02	1,81	1,25
Відношення процентного доходу до середньорічної величини активів	10,75	10,01	12,87	11,70	8,60	5,68

* – станом на 01.09.2016

Джерело: розраховано авторами за матеріалами [13;14]

* – станом на 01.09.2016

Рис. 2. Динаміка показників рентабельності банків України за 2007–2016* рр.

Джерело: розраховано авторами за матеріалами [13; 14]

ніх умов функціонування. В Україні практика стрес-тестування не досить поширена через відсутність чіткої регламентації методики його проведення (Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України мають рекомендаційний характер).

Головною метою проведення системних реформ є зміцнення бази для здійснення стабільного й якісного кредитування як одного з найважливіших джерел економічного зростання, а також створення стійкої і розвиненої фінансової системи країни. Системні реформи переслідують мету створення сучасної фінансової системи як основи економіки країни.

На думку авторів, із метою підвищення ефективності діяльності банків України необхідно: систематизувати та вдосконалити законодавчу базу щодо захисту інтересів вкладників юридичних осіб, які на сьогодні не захищені в ситуації банкрутства банку; відмінити сплату ПДВ під час продажу заставних активів із балансів банків; переглянути тарифи на послуги державної старанної служби; спростити процедури пакетної цесії кредитів; створити реєстр недобросовісних позичальників; упровадити регуляторну амністію на період докапіталізації; визначити потреби в капіталі по кожному банку; узгодити індивідуальні графіки докапіталізації відповідно до регуляторних норм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваленко В.В. Ефективність банківської системи в умовах глобальної конкуренції / В.В. Коваленко, О.Г. Коренева // *Economics and Management: Challenges and Perspectives: Collection of scientific articles*. – «East West» Association For Advanced Studies and Higher Education GmbH, Vienna, Austria, 2015. – С. 140–145.
2. Аккоф Р. Планирование будущего корпорации / Р. Аккоф. – М. : Прогресс, 1985. – 265 с.
3. Буряк А.В. Метод фінансових коефіцієнтів як інструмент оцінки ефективності діяльності українських банків / А.В. Буряк // *Економічний часопис XXI століття*. – 2011. – № 11–12. – С. 61–64.
4. Галайко Н.Р. Методичні підходи до формування та реалізації стратегії забезпечення ефективної діяльності банку / Н.Р. Галайко // *Регіональна економіка*. – 2008. – № 4. – С. 132–140.
5. Івасів І. Вплив іноземних банків на банківську систему України / І. Івасів, Р. Корнилюк // *Вісник Національного банку України*. – 2011. – № 10. – С. 84–91.
6. Погорелова Т.В. До питання статистичного оцінювання ефективності банківської системи України / Т.В. Погорелова // *Вісник соціально-економічних досліджень*. – 2021. – Вип. 2(47). – С. 73–79.
7. Роуз П.С. Банковский менеджмент / П.С. Роуз ; пер. с англ.. – М. : Дело, 1995. – 768 с.
8. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии : [учебник для вузов] / А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд ; пер. с англ. ; под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 557 с.
9. Шараєвський Д.В. Ефективність діяльності банківської системи як запорука сталого економічного розвитку / Д.В. Шараєвський // *Економіка та держава*. – 2011. – № 7. – С. 83–85.
10. Шевчук О.О. Проблеми та перспектив розвитку банківської системи України / О.О. Шевчук, Р.М. Томма // *Митна справа*. – 2014. – № 5(95). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 50–53.
11. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page2>.
12. Банківська система: у схемах і таблицях : [навч. посіб.] / С.А. Кузнецова, Т.М. Болгар, З.С. Пестовська. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля, 2012. – 320 с.
13. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442.
14. Доходи та витрати банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442.